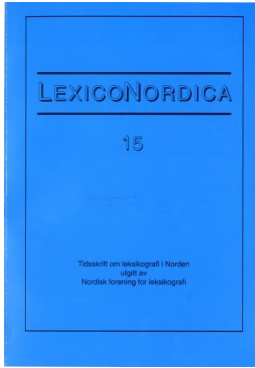

LexicoNordica

Forfatter:	Annika Karlholm [Kortare presentation av Ordbok över Finlands svenska folkmål. Band 4]	
Anmeldt værk:	<i>Ordbok över Finlands svenska folkmål</i> . Band 4: kyssa–och. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken 2007.	
Kilde:	LexicoNordica 15, 2008, s. 239-243	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Annika Karlholm

Kortare presentation av Ordbok över Finlands svenska folkmål. Band 4.

Ordbok över Finlands svenska folkmål. Band 4: kyssa–och. 624 s. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken 2007.

Inledning

Ordbok över Finlands svenska folkmål (FO) har under hösten 2007 utkommit med det fjärde av planerade sju band. Ordboksprojektet påbörjades 1959 och redan följande år utarbetades de första preliminära manuskripten av Olav Ahlbäck. 1976 publicerades det första häftet och 1982 var det första bandet (*a–e*) klart. Tio år senare, 1992, utkom det andra bandet (*f–hu*) och det tredje (*hy–kyss*) år 2000. När alla sju banden är färdigställda beräknas verket omfatta ca 125 000 uppslagsord.

Det fjärde bandet, som omfattar ca 16 800 uppslagsord, innehåller artiklar från *kyssa* till *och*. De preliminära manuskripten till detta band författades redan åren 1984 och 1992 av Susanne Bergström, Anne-Marie Ivars, Peter Slotte, Helena Solstrand-Pipping och Carola Åkerlund, men har bearbetats och redigerats för tryckning mellan åren 2000–2007 av den nuvarande redaktionen, bestående av Susanne Bergström, Caroline Sandström, Carola Åkerlund, med Peter Slotte som huvudredaktör. Sedan år 2000 har Svenska litteratursällskapet i Finland åter tagit på sig uppgiften som förläggare och distributör. Med tanke på att ordbokens samlingar till stor del har tillkommit genom litteratursällskapetets försorg så är ju detta arrangemang mycket passande. Redaktionen har dock inte genomfört några större ändringar i ordbokens utformning i jämförelse med de tre föregående banden. Redigeringen följer fortfarande samma principer som utstakades i första bandet.

FO redovisar alla de dialektord som har påträffats i publicerat eller opublicerat material och som bedömts vara eller ha varit i fast bruk i de svenska dialekterna i Finland. Materialet spänner över fyra århundraden, från 1700-talet fram till idag, och ska, förutom att vara språkligt upplysande, även ge en ”fängslande inblick i gången tids allmogeliv”.

En del artiklar i fjärde bandet är mycket omfattande inte minst med tanke på formredovisningen, men även i avseende på semantisk och

formell analys. Detta gäller bland annat *lång*, *lägga*, v.1, *med*, *ner*, *någon*, och *och*, som tillhör de mer komplicerade artiklarna, men även till innehållet enklare ord såsom t.ex. *mat*, sbst. 2, *mjök*, sbst. 1, *mosse*, *not*, sbst. 1, *näse* och *nät* har fått längre artiklar på grund av sina sammansättningar.

Dialekter och lånord

Fjärde bandet tar sitt avstamp i verbet *kyssa*, och läsaren får i en anmärkning veta att ordet inte är genuint i dialekterna. Till de mer genuina dialektorden med samma betydelse hör istället ord såsom *munna*, *mutta*, v. 2, *pussa*, v. 1, *smocka*, *snockla* och *snåta*. Faktum är att vissa av de upptagna orden i det fjärde bandet ger intryck av riksspråkighet (hög-språk) eller verkar i något avseende vara främmande element i de svenska dialekterna i Finland. Detta gäller framför allt relativt sent inlånade ord såsom t.ex. *loma*, sbst. 1 (av finska *loma* 'ledighet, permission'), som "är ungt i dialekterna, infört av frontmän under andra världskriget". Ett annat "nyligen inlånat" ord är *maksa* från finska *maksaa* 'kosta; betala'. Ordet återges i det intressanta språkprovet *he maksar måni* 'det kostar pengar'. *Måni*, normaliserat till *money* 'pengar' av amerikansk-engelska *money*, torde inte heller vara väl förankrat i folkmålen. Det enda genuint dialektala i nämnda språkprov utgörs således av *he*.

Frågan är om relativt nyligen inlånade ord verkligen hör hemma i en ordbok inriktad på att beskriva det samlade, men likväl etablerade ordförrådet i svenska dialekter. Lånord är visserligen inte på något vis främmande inslag vare sig i dialekt eller i hög-språk. Lånord med finskt (och även till viss del ryskt) ursprung är av naturliga skäl vanliga i de svenska dialekterna i Finland. De inte så få finska lånorden utgörs ibland av ren finska, men flertalet av orden har försvenskats och helt införlivats i de svenska dialekterna, som t.ex. *magapajto* 'maghinna av slaktdjur' av finska *mahapaita* 'fettrik del av bukhinnan på slaktdjur'. (*Magapajto* redovisas inte som eget uppslagsord utan återfinns under sammansättningar till *mage*.) De ryska lånorden verkar höra samman med handel, i synnerhet gårdfarihandel, och här träffar vi på ord som t.ex. *mahorka* 'piptobak' (av *machórka* 'hemodlad tobak'), *maniska* 'löst skjortbröst' (av *manísjka* 'löst skjortbröst'), och *marosji* 'glass' (ombildning av *morósjenoje* 'glass').

De amerikansk-engelska lånorden i det fjärde bandet är påfallande och de sticker ut. Ord som *laundry* 'tvättinrättning', *light* 'belysning', *meatballs* 'köttbulle', *meeting* 'sammanträde' (jfr figur 1 på sidan 242),

moonshine 'hembränt brännvin', vid sidan av de till svenskan normaliserade *kätsä* 'gripa (ngn)' (av *catch*), *lina*, v. 3 'luta, stå snett' (av *lean*), *losa* 'förlora' (av *loose*), *luff*, sbst. 2 'brödlimpa' (av *loaf*), *milka*, v. 2 'avlocka hemligheter, mjölka (ngn)' (av *milk*), *missis* 'fru' (av *missis* (väl *mrs?*)), och *mixa* 'blanda samman' (av *mix*) är kanske mer att uppfatta som slang än dialekt. Som läsare är jag till en början välvilligt inställd till urvalet. Det kanske inte är helt fel att ta med ord från oväntat håll (såsom amerikanskt ursprung väl måste betraktas) i en finlandssvensk dialektordbok? Orden speglar en intressant aspekt i finländarnas kulturhistoria, nämligen emigrerade finländare som för en kortare eller längre tid har varit över till USA, men som har återvänt till Finland. Vistelsen i USA verkar ha gett ett så stort intryck, att detta i sin tur har gett avtryck i form av lånord i finlandssvenskan. För vi befinner väl oss fortfarande i Finland? Men språkproven tyder på att det inte kan vara tal om första generationens emigranter. Istället rör det sig här snarare om andra eller kanske tredje generationens (och i USA boende) emigranter där engelskan är ett naturligt inslag i talspråket, såsom exemplifieras i språkprovet till *light: tø:n oå:p laitín* 'tänd belysningen'. Här är det väl knappast tal om genuin finlandssvensk dialekt?

De svensk-amerikanska inslagen i FO gör att jag som läsare börjar fundera på valet av sagesmän och vad som ligger till grund för redigeringen. Har man använt sig av uppteckningar från svenskbygderna i USA och tagit hänsyn till andra och tredje generationens emigranter som dialektinformanter för en ordbok över Finlands svenska folkmål? På omslaget till det fjärde bandet får läsaren visserligen veta att FO har ambitionen att omfatta "dialektala ord och uttryck från alla delar av våra svenska bygder" (min kursivering). Men omfattar detta verkligen bygder långt utanför Norden? Är FO:s ambition att belysa ord och uttryck typiska för en svensk dialekt (t.ex. Närpes) i Finland eller vill man beskriva en finlandssvensks totala ordförråd (med inslag från eller ursprung i t.ex. Närpesmål) oavsett var sagesmannen har sin hem- eller födelseort? Som proveniens för t.ex. *meatballs* och *light* anges Närpes.

Ur dialektgeografisk synvinkel ter sig ibland angivandet av proveniens även i övrigt lite märkligt. Det gäller således inte bara ord som är av amerikanskt ursprung. Ett ord som *medlemsbok* 'partibok' uppges t.ex. från Pyttis – är det dialektalt (bara) där?

medikus *mirikos* Mu, *midikos* Vö, *midikos* Re Kh Sv En Sn, *mirikos* el. *märikos* el. *medikos* Re, *medikos* Kh, *midikus* Pl Pö Kn Nä, *mirikus* Nä Sb m.1. filur, upptågsmakare. Re Kh Sv Nä Sb En Sn; *e noo rikti midikos anje i granngå:lin* Kh; överdängare, baddare. Mu Vö; kanalje, odåga. Pl Kn.

medlemsbok *me:dlemsbo:k* f.2b. partibok. Py.

medvetlös *me:dvetsluäs* Kv (1980-t.), *miedvetslyøs* Sb (1980), *me:veitslö:s(är)* Na adj.

medvurst *me:dforšt* Pa vNL mNL, *metforst* Sj Ky, *me:dfuršt* Si öNL, *metfårs* St Py, *meitforšš* Py m.

meeting *mi:tiŋg* s. sammanträde. Bj. Av amerikaeng. *meeting* s., ds.

mega *mjegar* pres. v.I. om tjur: betäcka (ko el. kviga). Nä.

megare *migare* m.3. penis hos tjur. Si (ÖO). Jfr följ.

mege *mega* Kb Tj Kr Ee Pe Pu Nb, *mjega* Nb (1861) Ma NL, *mjega* Mu Iö, *mjiga* Or Pa, *mje:g* bs. *mjegan* Pl Pö, *mjegan* bs. Nä, *migga* el. *mägga* ÅL (ÖO), *me:ga* Fö Bö, *me:ga* el. *mje:ga* Ku, *mje:ga* Bö, *mege* el. *mjego* Ho, *miga* Na Pa Ki Fb NL Py d.III Kb, f.ö. svm.1. penis hos djur, vanl. hos tjur el. hingst (allm.), gumse (Ho); piska el. dagg gjord av torkad tjurlem. Pl Pö NL. Jfr föreg. Ssgr. **A:** **mega-hus** *megahu:s* Kb Nv Ee Nb, *megahu:s* Kr Pe, *mjega-* Nb (1861) NL, *mjegarhu:s* Mu, *migahu:s* Ki d.I Kb Nv, f.ö. n.1. förhud hoshäst. Jfr *hega-hus*. **-roma** *migaro:mo* svf. drag-rom gjord av tjurs mege. Na.

FIGUR 1. Ett utdrag ur FO

Hur utformas definitionen?

Betydelsebeskrivningarna i FO är överlag välgjorda och informativa. I enstaka fall kan läsaren undra om de definitioner som ges är ordboksredaktionens väl övertänkta syntes av de uppgifter som finns i uppteckningarna eller om definitionerna endast återger sagesmännens uppgifter. Ett sådant fall är uppslagsordet *morian*, som i betydelse 1 (något olämpligt tycks det mig) har översatts med 'neger'. (*Neger* har för övrigt inte fått någon definition i FO och är väl inte heller dialektalt.) Man har även valt att blanda uppgifter såsom "neger", "mörklätt karl med vilt sinnelag" och "störväxt karl". För att inte i onödan späda på stereotyper borde man vid redigeringen ha strävat efter att använda en mindre värdeladdad beskrivning. Men om redaktören ändå väljer att återge sagesmännens uppgifter ordagrant borde detta framgå tydligt i definitionen,

så att läsaren förstår att uppgifterna inte är ett uttryck för redaktörens egna uppfattningar. Själva definitionstexten borde enligt min mening i alla avseenden vara så neutral som möjligt och inte vara formulerad på sådant vis att den väcker anstöt hos läsaren. Vill man ge uttryck för ordets eller uttryckets dialektala kärnfullhet gör man det bäst i ett språkprov.

Artikeln *morian* visar på vikten av revidering och redigering av manuskript som har författats eller påbörjats en längre tid tillbaka. Ordval, formuleringar eller betydelser som var neutrala för 15–20 år sedan kan ha åldrats eller stigmatiserats, så att de inte längre är lämpliga i ett modernt definitionsspråk i en ordbok.

Slutord

För en dialektolog är det alltid glädjande när ett nytt band av Ordbok över Finlands svenska folkmål kommer ut. Ordboken präglas genomgående av mycket hög kvalitet både beträffande uppläggning och i framställning av artiklarna. Den är förhållandevis enkel att slå i och det är lätt att ta till sig den definition som anges för vart uppslagsord. Artiklarna presenteras på ett sätt som väcker läsarens intresse att förkovra sig. FO är kort sagt trevlig att läsa. Förutom den rent språkliga aspekten kan både forskare och allmänhet få en god bild av vilka sfärer som är eller har varit viktiga för den svensktalande allmogen i Finland.

Litteratur

Ordbok över Finlands svenska folkmål.

Band 1. 1982. *a–e*. Huvudredaktör Olav Ahlbäck.

Band 2. 1992. *f–hu*. Huvudredaktör Peter Slotte.

Band 3. 2000. *hy–kyss*. Huvudredaktör Peter Slotte. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.

Annika Karlholm
 ordboksredaktör
 Svenska Akademiens ordboksredaktion
 Dalbyvägen 3
 SE-224 60 Lund
 annika.karlholm@svenskaakademien.se